

MONTURIOL, Joaquim / DOMÍNGUEZ, Eloi (2001): *El parlar de la Garrotxa*. Girona: Ràdio Olot, 197 pàgines.

Cada dia coneixem millor el parlars de la llengua catalana gràcies als atles lingüístics, globals o regionals, i a les monografies que van veient la llum. Pel que respecta a aquestes, des dels noranta hem vist aparèixer sucosos estudis sobre els parlars del Pallars (P. Coll), la Terra Alta (P. Navar-

4. «Hem reunit més de 2.500 fotografies que serviran per a il·lustrar els aspectes etnogràfics de l'ALDC a partir del segon volum [...]» (*ALDC*, I, 2001, p. 12).

5. Joan VENY (1983⁴): *Els parlars catalans*. Palma de Mallorca: Editorial Moll, p. 116.

6. «[...] i el 1964 ens vàrem posar a la tasca. No oblidaré mai les paraules de Badia a la sortida de Sant Pere de Ribes, on havíem conclòs la primera enquesta: «Coratge, Veny, que només ens en queden 199!»» (Joan Veny, *Estudis de geolingüística catalana*, p. 15). Val a dir que, d'acord amb el projecte inicial, eren 200 els punts d'enquesta previstos.

ro), el Priorat (P. Navarro), Eivissa (J. Veny), Mequinensa (H. Moret), Calaceit (M. Blanc), Fraga (H. Moret i J. Galan), Saidí (H. Moret i M. Sassot), Maella (S. Val Palacios), Andorra (M. Riera), la Llitera (X. Giralt), Cadaqués (E. Sala), la Ràpita (P. Carceller), la Palma d'Ebre (O. Cubells), Ribera d'Ebre (P. Navarro), el Camp de Tarragona (D. Recasens), la Plana baixa (M. S. González Felip), les comarques septentrionals de Castelló (L. Gimeno Betí), la Marina baixa (J. Colomina), Pedreguer (Garcia Rosselló i Beltran Calvo), etc.; avui em plau de donar compte d'un recull valuós sobre els parlars de la Garrotxa, els autors del qual no són dilettants, com s'esdevenia als inicis de la dialectologia, sinó llicenciats en filologia catalana: un olotí, Joaquim Monturiol, interessat també per aspectes històrics d'Olot, i un sabadellenc, Eloi Domínguez, que porta anys instal·lat a la capital de la Garrotxa. Aquesta combinació d'autor nadiu i autor extern ha de resultar fructuosa: la competència lingüística de l'un es completa amb l'observació de diferències percebudes per l'estudiós forà.

El llibre, encapçalat amb un pròleg d'Antoni M. Badia Margarit, es proposa de combinar el rigor científic amb un afany divulgador; l'èxit de la proposta es fa ostensible en l'acceptació que el llibre ha conegut entre els curiosos de la llengua. És un fet que la gent d'àrees perifèriques s'interessa qui-sap-lo per les característiques del seu parlar al qual se sent adherit d'una manera entrançable.

El corpus es basa en la recollida directa, durant dotze anys, de dades sobre el terreny, complementades amb fonts escrites com són les obres de Marià Vayreda i els reculls de Gelada (1906), Juano-la (1958), Casamitjana (1988), a voltes inèdits, com el del P. Nolasc del Molar (Arxiu dels caputxins de Sarrià) i el de J. Casulà (Biblioteca Marià Vayreda); el tot cotejat amb obres lexicogràfiques de gra relleu, com són el *Diccionari català-valencià-balear*, el *Diccionari d'Enciclopèdia Catalana*, el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* i el *Diccionari de la Llengua Catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans. El seu objectiu principal és el component lèxic, bé que una introducció resumeix aspectes de fonètica, morfologia i sintaxi dels parlars estudiats, explica els conceptes de llengua i dialecte, delimita el garrotxí dins el català septentrional de transició, proposant que s'encabeixi dins un subdialecte *gironí*, i remarca el paper aglutinador i unificador d'Olot, capital de la comarca, així com les antigues relacions d'aquesta amb el Vallespir, amb ulteriors conseqüències sobre les característiques dels parlars estudiats. En la descripció del fonetisme els autors subratllen trets coneguts dels parlars septentrionals de transició de la part oriental: manteniment de la /o/ etimològica (*fl[o]r*, *[o]lla*); obertura de /e/ en /ɛ/ en mots que en català central la tenen tancada (*ll[ɛ]ngua*, *ll[ɛ]i*, *igl[ɛ]si*) i a l'inrevés, especialment en el segment *-ència* (*paci[ɛ]ncia*); palatalització de /a/ en /ɛ/ en formes verbals (*t[ɛ]nca*, *pl[ɛ]nta*). S'insisteix en la distinció fonemàtica /o/ - /ɔ/, bé que ambdós fonemes es troben separats per una menor distància articulatòria. El poliformisme, tan freqüent en els parlars vius, afecta mots com *singlot/singlut* i *amont/amunt*; al meu entendre, el tancament del primer seria motivat pel fonosimbolisme i el del segon, per una assimilació a la consonant labial, ajudada per l'ús de la variant *damont/damunt* en posició àtona.

En consonantisme destaca l'alternança de formes ioditzades amb les palatals laterals (*paia/palla*, *uï/ull*, *vermei/vermell*, etc.), amb un ús progressiu d'aquestes, enfront de l'únic ús ieista en casos com *penjoi*, *podai*, *tai*, *prei* 'parell', etc., els quals, en pronúncia lleista, resultarien "malsonants per l'oient" (p. 31); caldria sumar a aquests els casos recollits al lèxic: *batoies*, *canaia*, *caraiot*, *encaraiar*, *esbuiar*, *remuï*, *roinai*, *xoiar*, *fui*, *fuia*, *mai* 'mall'. És interessant la pèrdua de la -s de *mas*, formant part de topònims (*Ma de l'Om*, *Ma Nou*) i la de *pas* ("No em ve *pa* de nou"), així com les solucions occitanitzants, arribades del Rosselló, que trobem en *tabé* 'també' i *tapoc* 'tampoc', amb pèrdua de la nasal, i en les formes verbals *sabes saps*, *sentes* 'sents', *veues* 'veus'. La descripció exhaustiva dels parlars revela fets poc coneguts com la dràstica i infreqüent reducció consonàntica del verb *semblar* en *semnar* o les assimilacions d'oclusives en contacte amb oclusiva o sibilant: [pt] > [tt], [bd] > [dd], [ks] > [ts], [kt] > [tt] (*concette*, *caddamunt*, *tad de bassa*, *atcident*, *dottrina*, *etzatte*), assimilacions compartides amb el mallorquí, on són més sistemàtiques i que podrien haver estat portades pels colonitzadors orientals sense necessitat de recórrer a la colonització occitana,

com proposa Coromines. L'apòcope de la vocal en el segment *-ia* es troba vinculada al lèxic: només es dona en mots com *sindri*, *iclesi*. La variable edat, com passa amb el lèxic, presenta a voltes dues realitzacions segons es tracti d'ancians o de joves: *jo fio*, *cenra* / *cedra*, *venre* / *vendre*, *popple* / *pople*, *reccla* / *recla*.

En morfologia nominal se subratlla el gènere masculí de *edat*, la feminització de *prou* en *prouta* (compartida amb altres parlars), el femení de mots en [-w] sense canviar aquesta articulació (*viu*, *viua*; *nou*, *noua*) i plurals analògics, que poden aparèixer aquí i allà, com *pilans* 'pilars', *sopans* 'sopars', *altans* 'altars'. En morfologia verbal s'assenyala la desinència *-ut*, *-uc* (*càntut*, *càntuc*) i un petit reducte septentrional de *-i* (*canti*), que s'hauria hagut de precisar; les variants esdrúixoles d'infinitiu (*conèixer*, *créixer*), el futur i condicional clàssics de *anar*: *iré*, *iria*; els imperfets en labial dels verbs en *-wre* (*trevia* 'treia', *rivia* 'reia', *sevia* 'seia', etc.), formats, segons Montserrat Adam a partir del present (*trevem*, *treveu*) i que jo mateix havia proposat com a resultat d'una extensió de l'imperfet d'altres verbs en *-wre* (*escriure*, *viure*) que tenien una *-v*-etimològica (*escrivia*, *viuia*); la *-s* desinencial que apareix en formes verbals com *soms*, *sous*, però també en *cantariems*, *seriems*, *cantéssius*, etc., ço que corrobora la interpretació de tals formes com a resultat d'una tendència a reforçar la idea de pluralitat.

En sintaxi es crida l'atenció sobre la inserció de *pas* entre l'auxiliar i el participi ("No ho he *pas* vist"), a la manera occitana.

No hi falten referències onomàstiques com són hipocorístics poc coneguts fora de les àrees septentrionals (*Teia* 'Teresa', *ItalMita* 'Margarita', *Teti* 'Sergi') o un nom femení, propi de la comarca, *Tura*, amb els seus diminutius *Turica*, *Tureta*, *Turina*.

En bastants aspectes, tant gramaticals com fonètics, s'observen bones concordances amb el mallorquí: a més de les variants tipus *molre*, *cenra*, cal notar el futur i condicional clàssics *poré*, *poria*, del verb *poder*, *jo* usat en el cas oblic (*per jo*), la variant contextual de *amb*, *ambe*, condicionada pel context format per *que*, *quí*, *quin* ("Ambe qui has vingut?"), les formes plenes dels clítics *me*, *te*, *se*. Cada vegada es confirma més la procedència oriental dels colonitzadors desplaçats a Mallorca.

El moll de l'obra és format, com deia, pel lèxic. Cada mot és definit amb les seves accepcions, sovint amb la transcripció fonètica, les seves variants, el caràcter vulgar, si escau, del mot, les frases fetes, alguns neologismes i referències a l'àrea geogràfica, on es precisa si el mot és propi de la Garrotxa o bé és compartit per altres comarques. Un apèndix recull precèmies i locucions.

Presentat en forma de diccionari, cada mot és objecte dels comentaris pertinents. Tot i que en la introducció s'hi exposen algunes tendències generals, m'agradaria extreure'n algunes que potser no han estat posades prou en relleu. Primerament, el nombre de mots no enregistrats en els reculls dialectològics és important: *afartaix* i *fartanega* 'fartanera, fartada', *llambrusquejar* 'fer-se fosc', *becus* 'ecs', *camama* 'mentida; oportunitat', *estamenyat* 'pallissa', *desconillar* 'despullar', *empagatxar* 'empatxar', *esmarminyar-se* 'esparpillar-se', *gardela* 'bufetada forta', *ninarra* 'grandolàs', el cultisme sembla que popularitzat *desideri* 'deliri, desig fervorós', *flostis* 'noia bleda', *gargalló* 'gargame-lla', *tita carmellera* 'gall dindi'; variants formals com *animalassàs* 'animalàs', amb un doble sufix augmentatiu, *barrig-barreig* 'barrija-barreja', *allís* 'de tal altra manera' (en l'expressió "ni aixís ni allís"), *clitxar* 'clissar', *encimbellar*/*encimbrollar* 'encimbellar', *postes* 'postres' (probable dissimilació de líquides dins el sintagma *les postres*); variants semàntiques com *apinyolat* 'fet terrossos', *atrapat* 'greu de salut', *balseira* 'gran quantitat', *rostollar* 'fer jocs amorosos', *botzinar* 'rondinar; renyar', *endinyar* 'fer l'acte sexual'. Alguns d'aquests mots s'han d'unir sens dubte als considerats propis de la Garrotxa, com són *arrodir-se* 'arrufar-se', *al cim de* 'sobre', *prunat* 'confitura de pruna', *torraina* 'moc ressec', *trellirada* 'bajanada', o els neologismes *suet* 'suèter' i *quec* 'vamba', de la marca comercial de sabatilles esportives *keds*. Dins aquest capítol de peculiaritats cal notar també variants formals: *barrumera* 'bromera', *corrou* 'corró (d'estirar la pasta)'; derivats: *caparrassa* o *caparrina* 'mal de cap', *carica* 'cara trista, de malalt', *entrebanqueta* 'traveta', *estimberri* 'cingle, barranc profund', *untelis* 'taques d'oli' (on sembla que guaiti el sufix litúrgic *-elis* de *mitgelis*, etc.); vegeu l'expressió *cada cent en celis* 'molt de tant en tant' de l'Apèndix; variants semàntiques: *adobar*

‘apartar; passar comptes’, *apuntar* ‘posar l’hora que es vol que ens despertí el despertador’, (*ar*)*re-veixinar-se* ‘refer-se d’una malaltia; irritar-se’, *castís* ‘trempat, amable’, *clenxinar* ‘estafar’, *conferència* ‘classe particular de repàs’, *desatent* ‘desig, obsessió’, *firar-se* ‘trobar parella’,

Els autors tenen cura de retenir totes les variants d’un mot: *emprés* / *després* / *empreses* / *empués* / *desempués*, *embullar* / *esbullar*, *agiponar* / *engiponar*, *aiga* / *aigua*, *abre* / *aure*, *maifart* / *paifart*, etc.; formes infantils com *sempis* o *pempis* ‘cèntims’, *tiroliro* ‘titola’; arcaïsmes com *cre-sent* ‘creient’, *recebre* ‘rebre’, manteniment de *trumfa* com a nom d’una patata autòctona comercialitzada, supervivència de l’article salat en el topònim *sa Putoia*; entrarien en aquest apartat els mots vius sols entre la gent d’edat com (*a*)*clamar* (els animals) ‘cridar-los’, *empardalar* ‘enamorar’ i altres que ja tenen el seu substitut entre els joves: *bufa* → *globus*, *gabina* → *cabina*, *ciuró* → *ci-gró*, *mellor* → *millor*, vulgarismes com *compració* ‘cooperació’, *comprativa* ‘cooperativa’. En un domini de contacte de llengües tampoc falten els castellanismes, suara crus (*alhaja*, *arrebato*, *etxura*, *xasco*, *calimotxo*), suara adaptats d’alguna manera (*beno* ← *bueno*, *murcièlagot* ‘ratpinyada’, *algom* (encreuament de *quelcom* i *algo*), *empre[x]ar* ‘emprenyar, enutjar’ (creuament de *emprenyar* i *pare[x]a*). Observacions sociolingüístiques ens assabenten del rebuig, per part dels joves, del verb *caçar* ‘cercar’ (*caçar bolets*, *espàrrecs*) perquè “fa pagès” o de la preferència de les dones per *carau*, eufemisme de *carall*.

En suma, una obra que suposa un esforç meritori de collecta de materials i la seva anàlisi i classificació i que resulta d’una gran utilitat per a la dialectologia i per a la lingüística general. Tanmateix, voldria fer algunes lleus observacions que no treuen gens de mèrit al contingut del llibre. Hauria estat interessant de saber en quins pobles s’ha recollit cada mot. La transcripció fonètica s’hauria d’estendre a tots els mots: cal que el lector sàpiga com es pronuncia la *e* tònica d’entrades com *gardela* o *pesquis*; o bé si *talaïar* es pronuncia també *taliar*. Alguns mots, modificats en garrotxí, com *uella* o *postes* podrien aparèixer al seu ordre alfabètic corresponent amb remissió a la forma normativa. Alguna definició no s’ajusta a la categoria gramatical de l’entrada; per ex., *esplet* subs. m. definit com “bellugadís, inquiet” o *animós*, -a “estar animat”. Atès que els autors posen sovint la justificació d’un canvi, a propòsit de *entafonyar* es podria dir que es tracta d’un encreuament entre *entaforar* i *enfonyar*. Un *tangí*, a la comarca del Pla de l’Estany, és un “recipient de coure, aram o zinc que va al foc a terra o al foc de carbó i serveix per a coure botifarres de perol, *greixots*, etc. i, eventualment, confitura” (J. Veny-L. Pons, *Atlas lingüístic del domini català*, II, Barcelona, 2003, mapa 335). De la secció de frases fetes, sembla que s’haurien de traspasar al lèxic unitats com *boira pixanera*, *anar ben tou*, *manoi*, *anomenada*, *trinco-trinco*, *tristòlios*, etc., com es fa amb *poti-poti*; *no haver-hi tu tia* s’hauria d’escriure *tutia*; *entrebacacamins* deu ser un error tipogràfic per *entrebanccamins*.

Comptem des d’ara amb una bona descripció del parlar de la Garrotxa, basat en fonts escrites i orals, que té en compte el polimorfisme, les diferències per raons socials, el camí cap a l’obsolescència, els contactes amb el castellà, l’àrea dels mots exclusiva o compartida i les locucions més freqüents.